

ISMAIL KADARE

BLIC

17
24

ENDERR
MASHTRUESE

Tregime dhe novela

8SH-32
K 14

Ismail Kadare

Redaktor
KOSMIR MUSTAFAJ

Përkthyer
ARMEND MISHANCI

ENDRRA MASHTRUESE

Tregime e novela

Recensues
Rendi Lani
Shtet Çeta

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

KOHA E DASHURISË

I

Ne vendosëm «t'i futnim duart» Violës, në mbrëmjen e së premtes, fill pas kthimit nga kinemaja. Nga gjithë koha e mundshme e qëndrimit me të, ajo ishte më e përshtatshme për një gjë të tillë. Në atë orë rrugica ishte bosh dhe gjysmë e errët, llambat nuk arrinin të ndriçonin dot gjithë gjatësinë e saj, e sidomos pjesën midis urës së vogël dhe portës së shtëpisë ku ajo banonte, pikërisht vendin që ne e kishim zgjedhur njëzëri për punën që mendonim.

Nuk kishte qenë e lehtë dhe e menjëhershme për ne të merrnim një vendim të tillë. Kishim kaluar pasdite të turbullta, me siguri net pa gjumë, megjithëse nuk ia pohanim njëri-tjetrit, por ai, të cilit përpiqeshim t'i shmangehim, vendimi për t'i futur duart Violës, sa më shumë donim të largonim, aq më këmbëngulshëm afrohej, gjersa më në fund mori formën e diçkaje fatale. E kuptonim se s'kishim si të shpëtonim prej tij dhe më në fund iu nënshtruam: të premtën në orën shtatë të mbrëmjes, te rrugica.

Atë që e kishim menduar së pari si një kënaqësi, pas-

taj si kureshtje dhe së fundi si ankth, tani që ishte afruar e ndiemë se s'ishte e përbërë veçse prej këtij të fundit dhe se padurimi i ardhjes të së premtes nuk ishte gjë tjetër veçse padurimi për t'u çliruar prej ankthit.

Duhet thënë megjithatë se trazimi, që secili e shikonte në sytë dhe zërin e tjetrit (ishim dobësuar, kishim marrë nota të këqija në mësim), nuk e nxiti asnjërin të shfaqte mendimin për të hequr dorë. Ne e ndienim se çdo gjë mund të ndodhte, me përjashtim të kësaj. Siç ia pohuam njëri-tjetrit më vonë, e ndienim turbull se asgjë të mirë s'do të kishim prej saj, megjithatë, ndonëse e dinim këtë, për asnjë çast nuk na ligështoi pendimi. Do të shkonim drejt asaj që kishim vendosur edhe sikur ta dinim se po shkonim drejt humbjes, sepse më e hidhur se çdo gjë ishte tani kthimi pas. E kishim provuar një ndjesi të tillë kur ishim hedhur për herë të parë nga ura e lumit në ujë. nën nxitjen e zakonshme të atyre që e kishin kaluar atë provë, por kjo që na priste ishte shumë më e vështirë.

2

Viola kishte ardhur në lagjen tonë tre muaj më parë. Shkollën e vazhdonte në lagjen ku kishte qenë, dhe ku ende ndodhej familja e saj, që për arsye që s'diheshin e kishte dërguar të banonte te xhaxhai.

Ishte pesëmbëdhjetë vjeçe, gati moshatare me ne dhe qysh në krye na u duk e ndryshme nga vajzat e tjera. Na u duk kështu ndoshta ngaqë vinte nga një lagje tjetër, apo ishte vërtet e tillë, këtë nuk e kuptuam dot. Më shumë kishte mundësi që më parë të kishte qenë njëlloj si vajzat e tjera, por, ngaqë kishte ndërruar befaz mjedis, ishte bërë vërtet e ndryshme. Ndoshta edhe në lagjen e saj,

ku shkonte në shkollë, kështu u dukej tani: • ndryshme dhe, me siguri, ata që e vinin re këtë gjë arsyetonin pak a shumë si ne... është ndryshuar ngaqë banon në tjetër lagje apo... etj. etj.

Viola u fut më shpejt se ç'e prisnin në shoqërinë tonë. Gjer atëherë s'kishim pasur ndonjë shoqe dhe, pavarësisht se fshehtazi e dëshironim një gjë të tillë, nuk ia kishim thënë kurrë njëri-tjetrit, siç nuk tnuhen gjërat që ngjajnë tejet të paarrtshme. Kurse me të parë Violën na u duk papritur se kjo mund të bëhej. Ndoshta ishte prapë fakti që ajo ishte e ardhur, e huaj, që luajti rolin kryesor në afrimin tonë, po kjo s'kishte rëndësi. Gjithçka ndodhi shpejt, duke na dhënë neve të treve atë gëzim të veçantë, të provuar rrallëherë, kur realizohet e pamundura.

E ndienim përnjëherësh se një gjë themelore kishte ndryshuar në jetën tonë. Ishte vështirë ta përcaktoje çfarë, madje ishte vështirë ta shpjegoje se ç'kishte ndodhur në ditët që në pamjen e jashtme s'kishin pasur asnjë ndryshim. Si mund t'ia shpjegoja për shembull një të jashtëm se prekja e faqes së saj të ftohtë, me një aromë uji dhe ere, ajo prekje e rastësishme gjatë lojës sonë tek obcrrri i Ilirit, ishte për ne (siç ia pohuam njëri-tjetrit, shumë vite më vonë, atëherë kur ishim në gjendje të kuptonim shumë gjëra), një zbulesë nga ata që janë të një familjeje me mëngjesin përmbi planet, agimet boreale etj. etj.?

S'jetonim veç për ato çaste, veç për këtë, ashtu si për shumë gjëra të tjera, do të duhej burrërimi që të guxonim ta pohonim. Shkurt në jetën tonë hyri një element i ri, nga ato që shkaktojnë në libra fraza të tilla si «rrugica na u duk befaz më e gjerë», ose «rrugica e errët papritur mori dritë» etj. etj.

...në duket tani: e ndryshme...
...në këtë gjë arsyetimin...
...në tjetër...

Violën ishte simpatike. Do nëve na u duk edhe më shumë e vëllë kur shkua me pari me të në kinema. Luhej Capajev. Në ndiemë befasi atë që mund të quhej peshë e shfaqjes me një femër në një vend publik. Ishte e rëndë, gati e papërbalutëshme. Ishim përzier në të hareja, krenari, hedra, shqetësimi, xhelozia, gatishmëria për sherr. Ato ishin të shpërndarë kudo, duke nisur nga flokët e saj të çelët, që dukëj se na jepnin gjysirën e krenarisë së hare-simeve gjëra të gjoksit, që i spikaste nën bluzë dhe që kushedi apo lidhej me shqetësimin tonë të turbullt, rrjedhimisht me ngushtet që qysh më parë i mbanim gati për trahje.

Rolun ndërhiqë asgjë e tillë, ngaqë e keqja ishte ruajturi për nësvonëq...
Pë nëserimë kur pordilnim me Ilirin nga shkolla. të këru i rrugicës pamë dy çunat të klasës më lart që po pinin digarë bashkë me Vasonë. Dy javët e fundit Vasoja ishte bërë idoli i gjithë djemve të shkollës. Ishte kthyer nga Tirana, ku vazhonte shkollën teknike, e kishte kthyer emrin nga Vasò në Vaskò, kishte veshur një xhaketë me katrorë tërgonte historastë mahnitshme dashurie. Në pashtu si të tjerët endëronin të tjerë njëhishëm me të. Në kinema, një hitidil në Ju pamë mbrëmë në kinema, një hitidil në Ju pamë mbrëmë. Ne nuk dinim ç'të thoshim Vasojadna vështronte mos-përfillës.

— Ishit me atë, Violën, apo jo? Pse hiqeni sikur s'ishit ju?

— Ishim, — u përgjigj Iliri. — E çë pastaj? Tjetri ngriti supet.

— Asgjë, — tha. — Veç desha të dija a ia futët duart.

Ne vështruam njëri-tjetrin, pastaj Vason, që vazhdon-te të thithte cigaren me mendjen gjetkë, pastaj njeriun që në rrethana të tjera duhej t'ia kishim bërë hundën copë. Mirëpo ne, jo vetëm që nuk e bëmë këtë, jo vetëm që nuk u larguam prej tyre, po qëndruam në vend, dhe, vërtet e pabesueshme, pranua bisedën për futjen e duarve.

Nuk u përpoqëm asnjëherë më vonë të bisedonim për atë mesditë të turbullt, po me siguri secili në vetvete kishte gjetur si shkak kryesor Vason.

Rrinte pak mënjanë, me cigare në gojë, gati i paarritshëm. (A s'ishte kjo e vetmja bisedë që mund ta afronte?). dhe ne, pa e vrarë mendjen në gjatë, mendjelehtësisht, mizorisht ishim gati ta hidhnim në këmbët e të gjithëve Violën, mjaftonte që ai të na fliste.

— Vajzës i duhen futur duart, ndryshe të quan lolo, — tha çuni tjetër, ai që gjer atëherë s'kishte folur. — Apo jo, Vaso?

— Çfarë? — pyeti Vasoja, pa e hequr cigaren nga goja.

Ata ia përsëritën për se ishte fjala dhe Vasoja varri buzën e poshtme si të dëgjonte të flitej për një gjë tejet të mërziqshme. Po kjo bezdisje e tij ne nuk na fyu aspak. Si të mpirë prisnim fjalën e tij prej arbitri të pakundërshtueshëm.

— Ashtu është, — tha, duke pështyrë cigaren.

Çunat qeshën. E patë, o tyryfya, thoshin sytë e tij. Pastaj njëri prej tyre tha se me siguri ne trembestim se pas kësaj ajo do të largohej. Ah, sa të marrë që ishim.

— Pas kësaj vajza të vjen prapa vetë, si manarë, — tha Vasoja, dhe gogësiu, ngaqë ishte i detyruar të na shpjegonte gjëra që i dinte dhe bufi. Ai ndezi një cigare tjetër, na zgjati edhe neve. — Një herë në Tiranë...

Neve gati sa s'na u pre frymemarrja: Vasoja po fliste... Vasoja denjonte të na rrëfente një nga historitë e tij

të dashurisë. Do të besonim se do të hapte gojën statuja e Çerçiz Topullit, por jo enigmatiku Vaso.

Kur u ndamë prej tyre ishim si të trullosur. Copëra të historirave të Vasos (kishte në to letra dashurie me fjalët sikur qielli të ishte letër dhe deti të ishte bojë, dashurinë që kam për ty, zemra kurrë s'do ta tregojë, të qara dashnoresh, përgatitje helmi për vetëvrasje, të bren-dshme të mëndafshta bojë qielli etj., etj.), pra historitë e tij përziheshin me gëzimin që ishin njohur me të, por edhe me një hidhësi të hajthme, që s'guxonte të shfaqej haptas, po që ishte përherë aty. Hidhësia që atë njohje e kishim fituar duke dhënë si këmbim Violën.

4

— Ç'keni kështu? — na tha ajo ditën tjetër, kur u takuam.

Me sa dukej nuk ishim në gjendje ta fshihnim dritën e parë të pabesë në sytë tanë.

Kështu filloi ajo periudhë e paharrueshme, gjatë së cilës u mësua dalëngadalë me të keqen. Ashtu si një organizëm nën veprimin e mikrobit të sëmundjes, ne ndienim çdo ditë ndryshimin që ndodhte brenda nesh. Ai ndryshim shfaqej në njëfarë mënyre në marrëdhëniet tona me Violën. Sjelljet tona me të ishin tani të befasishme, pa drejtpeshim, të ndryshueshme brenda disa sekondash. Dhe kjo ishte e kuptueshme, përderisa provonim ndjenjat më kundërthënëse për të: mëshirën, trishtimin që diçka do të shembej, përbuzjen, nënvleftësimin që të shkakton viktima e përdhosur, frikën prej saj, keqardhjen, së fundi tërbimin që ajo ishte bërë shkak për gjithë këtë trazim. Ajo na përfitohej herë e mjerë, herë krenare, herë e mposhtur e herë mposhtëse.

— Në qoftë se do të vazhdojë edhe pak, do ta kuptojë, — tha një ditë Mama Belgjika, (kështu e thërritnim për shkak të një historie të vjetër shokun tonë të tretë).

Në të vërtetë Viola disa herë na kishte thënë: «ju se ç'keni», dhe sytë e saj të çelët, që bëheshin edhe më të bukur kur hetonin diçka, na vështronin me radhë.

Edhe Iliri ishte i një mendjeje. Duhej t'i jepnim fund sa më parë kësaj... (megjithëse ai nuk shqiptoi ndonjë fjalë tjetër, ne e morëm me mend se mendoj fjalën «torturë»). Pra duhej t'i jepnim fund sa më parë kësaj torture, ndryshe do të çmendeshim.

Dhe kështu vendosëm përfundimisht: të premtën, pas seancës së dytë të kinemasë, te rrugica.

Ishim duke i thënë «natën e mirë» njëri-tjetrit, kur Mama Belgjika, duke u skuqur, tha:

— Pa dalë njëherë... të them të drejtën, unë...

— Çfarë? — i tha Iliri me ftohtësi.

Mama Belgjika u mbllaçit.

— Unë, të them të drejtën nuk e di si futen duart.

As unë, as Iliri s'dinim ku t'i çnim sytë. Të thoshim se as ne nuk dinim, ishte njëlloj si të ngrije flamurin e disfatës. Të pohonim të kundërtën, kjo do të ishte gënjeshtër me bisht.

— Ama dhe ti, Mama, bën ca pyetje që të çmend, — tha Iliri.

Një copë herë s'folëm të tre.

— Të kishim pyetur së paku Vasën, — tha Mama Belgjika me një zë prej fajtori.

— S'është e nevojshme, — thashë unë, — Do të qeshë me ne.

— S'është edhe ndonjë gjë për ta vrarë shumë mendjen, — tha Iliri. — Gjë e thjeshtë duhet të jetë. Vetë fjala e tregon: domethënë t'i futësh duart nën fustan... Ja kjo është e gjitha, ç'ka këtu për të vënë kujën?

— Unë s'yura kujën, — tha Mama Belgjika, — Unë
vetëm pyeta,

Para portës së shtëpisë së Ilirit i thamë njëri-tjetrit
natën e mirë, duke qenë të sigurt se do të kalonim një
nga netët, më të këqija të jetës sonë.

5. Në një moment të caktuar, në ekranin e kinemasë
nuk më qe dukur aq e pakuptimtë. E njëjta gjë ndodhte
me siguri edhe me shokët e mi, sepse aty nga mesi i filmit
Mama Belgjika pyeti:

— C'është ky, nga doli?

Viola qeshi mbyturazi.

— Si nga doli? — tha me zë të ulët. — Po ky është
heroi kryesor. Gjithë filmi gjer tani është për të.

Aha.

I rashë në berrtyrë Mama Belgjikës në mënyrë qor-
tuese, megjithëse atë që na qenkësh heroi kryesor mua
gjithashtu me dukej të përshtatshëm për herë të parë.

Nga lëvizja e supeve të Violës kuptohej që ajo qeshi
me vete edhe disa sekonda.

Një ndriçim i herëpashershëm, që vinte nga ekrani,
kalonte butësisht, si një aureolë blu mbi flokët e saj. Me
ai ndriçim i përkohshëm blu kishte diçka të padurueshme,
një ftohtësi sublime të largët dhe të pamëshirshme.

Nganjëherë ndriçimi kapte edhe mollëzat, në kërci-
min e butë të të cilave shkarkohej lehtëazi një si buzëqe-
shje që ikte edhe ajo larg.

Nuk e dija se ç'mendonin në ato caste shokët e mi,
po kjo s'qe e vështirë të merrej me mend. Ngazë i kishin